

MÜSTEAR İSMİN ARDINDAKİ GİZ:
TÜRK EDEBİYATINDA RÂBİA HÂTUN OLAYI
THE MYSTERY BEHIND PSEUDONYM:
RÂBİA HÂTUN CASE IN TURKISH LITERATURE

ALİ KARAHAN

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı
Trakya University Institute of Social Sciences, Department of New Turkish Literature

karahan_ali@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-5199-7272>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-64, Ocak - January 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 06.09.2018

Kabul Tarihi-Accepted Date : 26.12.2018

Sayfa-Pages : 71-82

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4032>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaead>

This article was checked by

 iThenticate®

MÜSTEAR İSMİN ARDINDAKİ GİZ:
TÜRK EDEBİYATINDA RÂBİA HÂTUN OLAYI
THE MYSTERY BEHIND PSEUDONYM:
RÂBİA HÂTUN CASE IN TURKISH LITERATURE

ALİ KARAHAN

Öz

Müstear isim, çağdaş Türk edebiyatında eski edebiyatta kullanılan kişinin kendi ismi yerine geçen mahlastan farklı olarak yazar ve şairlerin gerçek kimliklerini muhtelif sebepler sunarak gizleme isteklerinden ortaya çıkmış bir kavramdır. Müstear isimler bir belirsizlik taşımalarından dolayı batılılaşma devri Türk edebiyatında yoğunluk kazanan edebî münakaşalara sebep olmuştur. Evveli 1930'lu yıllara dayanan fakat ilk olarak 1948 yılında Aile dergisinde yayımlanan Râbia Hâtun imzalı şiirler de bu tarzda bir edebî münakaşayı doğurmuştur. Râbia Hâtun'un kimliği ve şiirlerin eskiliği üzerine öne sürülen iddialara aynı devirde bir Türk edebiyatı tarihi yazar Nihad Sâmî Banarlı itiraz etmiştir. Nihad Sâmî Banarlı gazete ve dergi yazılarında şiirlerin eski olmadığını edebiyat bilgisini kullanarak ortaya koymaya çalışmıştır. Nihad Sâmî Banarlı'nın bu uğraşına karşı başta İsmail Hami Danişmend olmak üzere Aile dergisi efradı cevap niteliği taşıyan yazılar kaleme almıştır. Bu yazıda Râbia Hâtun müstear ismiyle yayımlanan şiirler üzerine İsmail Hami Danişmend ve Nihad Sâmî Banarlı arasında çıkan edebî münakaşa anlatılmaya ve bu münakaşa sonucunda ortaya çıkan Râbia Hâtun'un gerçek kimliği delillendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müstear isim, Edebî münakaşa, Râbia Hâtun, Şiir, Nihad Sâmî Banarlı, İsmail Hami Danişmend

Abstract

In contemporary Turkish literature, pseudonym emerged as a concept arose out of the need of writers and poets to hide their real identities rather than revealing their own name for various reasons in the earlier times of literature. As pseudonyms have uncertainty, they caused intense literary debates in Turkish literature in the Westernization period. The poems signed by Râbia Hâtun, which dated back to 1930s, but first published in 1948 in the magazine named Aile, also led to this kind of literary argument. Nihad Sâmî Banarlı, who wrote Turkish literature history at the same era, denied the asserted claims on the deficiency of Râbia Hâtun's identity and poetry. In the newspapers and magazines, Nihad Sâmî Banarlı tried to reveal that poetry was not obsolete by using his literary knowledge. Against Nihad Sâmî Banarlı's fight, especially İsmail Hami Danişmend and people from Aile magazine wrote some articles as answers. In this study, the literary controversy between İsmail Hami Danişmend and Nihad Sâmî Banarlı, based on poems published by pseudonym "Râbia Hâtun", was tried to be explained and the real identity of Râbia Hâtun was tried to be proved.

Key Words: Pseudonym, Literary controversy, Râbia Hâtun, Poem, Nihad Sâmî Banarlı, İsmail Hami Danişmend

Giriş

Tartışma; “birbirine karşı düşünceleri karşılıklı savunma” anlamına gelmektedir (Komisyon 2011: 2273). Osmanlı Türkçesi döneminde tartışma kelimesi yerine kullanılan münakaşa ise “nakş” kökünden türetilmiştir ve “atışma, çekişme” anlamına gelmektedir (Develioğlu 2011: 847). Kelimenin başka bir mübadili de aslı Yunanca olan fakat dilimize Fransızcadan geçmiş “polémique”dir. Polemik kelimesi birinci anlamıyla “söz dalaşı”, ikinci anlamıyla “kalem kavgası” demektir (Komisyon, 2011: 1935- 1936). Bir konu üzerine sözlü ya da yazılı yapılan tartışma, bir edebiyat terimi olarak ilgili yazarların karşılıklı açıklamalarından oluşur.

Edebî tartışmaların başlangıcında çoğunlukla, bir eser veya kişi, edebiyat topluluğu ya da edebî bir mesele vardır. Özellikle değişen edebiyat anlayışının uç vermeye başladığı dönemlerde edebî tartışmalar artış gösterir. Yeni ortaya çıkmış bir edebî akım, topluluk ya da yeni yayımlanmış bir eser edebî tartışma sürecini başlatabilir. Bazen bir topluluk nezdinde bazen bireysel olarak vuku bulan edebî tartışmalar, kimi zaman çıtayı aşarak edebiyat kavgası olmaktan çıkmıştır.

Çağdaş Türk edebiyatında edebî münakaşalar Tanzimat dönemiyle birlikte yoğun bir şekilde başlamıştır. Bazı edebî kavga lar vardır ki dâhil olan şahıslar etrafında giderek büyümüş hatta günümüzde dahi güncelliğini korumuştur. “Eski-Yeni”, “Zemzeme-Demdeme”, “Ta’lîm-i Edebiyyât”, “Hayâliyyûn-Hakîkiyyûn”, “Klasikler”, “Dekadanlık”, “Abes-Muktebes”, “Dilde Sadeleşme”, “Hece-Aruz” bu tartışmaların bazılarıdır. “Namık Kemal-Ziya Paşa”, “Ekrem-Naci”, “Akif-Fikret”, “Peyami Safa-Nazım Hikmet” isimleri ise edebî tartışmalarıyla anılır olmuşlardır.

Osmanlı’nın son döneminden itibaren Türk edebiyatında ve basınında münakaşalara sebep olan mevzulardan biri de müstear isimlerdir. Kimin kim olduğunu belirlemeyi zorlaştıran bu durum, okuru gülünç duruma düşürmeyi seven, cezaî bazı durumlardan kaçmak isteyen ve gerçek mesleğinden dolayı gizlenen yazarlar tarafından kullanılmıştır. *İslam Ansiklopedisi*’nde:

“Arapça istiâreden “ödünç alınmış” demek olan müstear, Türk edebiyatında takma ad mânasıyla, Tanzimat’tan sonra muhtemelen Batılı yazarlardan örnek alınarak kullanılmaya başlanmıştır. Eskiden beri divan şairlerinin kullandığı mahlasla halk şairlerinin tapşirmaları kurallı bir geleneğin uygulaması olduğundan müstear isim sayılmaz. Mahlaslar ve tapşirmalar çok defa şairin asıl adı yerine geçtiği halde müstear isim, bir şairin veya yazarın asıl adıyla yazarken farklı yazılarında herhangi bir sebeple gizlenme arzusundan doğmuştur.” denilmektedir (130-131).

Nâm-ı müstear olarak bilinen takma adlar yazar ve şairler tarafından yazılan eserlerde imza olarak kullanılır. Müstear isimler bazı farklılıkları olduğunun bilinmesiyle birlikte 19. Asrın sonlarına doğru mahlasın yerini almaya başlanmıştır.

“Eserlerinde, çeşitli sebeplerle gerçek isminin yer almasını istemeyen şair ve yazarlar müstear kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu tavır ya siyasi bir baskıdan, çekinceden ya da ortaya konan ürünün zayıf olmasından

kaynaklanabilir. Para kazanmak amacıyla yazılan kitapların da müstear isimle yazıldığı olur. Peyami Safa'nın bu yolda yazdığı kitaplara Server Bedi imzasını koyması gibi." (Karataş 2014: 419)

Yeni Türk edebiyatında kullanılan bazı müstear isimler gerçek isimlerin önüne geçerek daha çok anılır olmuşlardır: Orhan Kemal (Mehmet Raşit Ögütçü), Cemal Süreya (Cemalettin Seber), Aka Gündüz (Enis Avni), Yahya Kemal (Ahmet Ağâh).

Edebiyat Kamuoyunda Râbia Hâtun

Râbia Hâtun şiirleri ilk olarak Yapı Kredi Bankası'nın çıkardığı, sahibinin Vedat Nedim Tör, yayın yönetmeninin Şevket Rado olduğu *Aile* dergisinin 1948 tarihli 6. sayısında bir takdim yazısıyla yayımlanmaya başlar. İsmail Hâmi Danişmend bir mecmuadan aldığı iddia ederek şiirleri dergiye vermiştir. M. Kayahan Özgül, Yahya Kemal'in şiirlerini büyük paralar karşılığında satın alan *Aile* dergisinin benzer bir teklifi de Danişmend'e yapmış olabileceğini söyler (Özgül 2008: 114). Bu isimle imzalanmış şiirlerin geçmişi ise 1930'lu yıllara dayanmaktadır. Bu yıllardan itibaren dillerde dolaşan şiirler bazı okul kitaplarına ve antolojilere girer. Peyami Safa gazete fıkralarında, Mustafa Şekip Tunç ve Abdülkadir Karahan gibi öğretim görevlileri ise yazılarında bu şiirlerden bahseder (Özgül 2008: 113). Hatta iki şiir Asım Yesâri tarafından bestelenir. Can Yücel'in "Râbia Hâtun'un Uçan Halısı" başlıklı şiiri de bu olaydan müllhemdir. Cahit Sıtkı Tarancı Râbia Hâtun'un "*Men tâ senin yanında dâhi hasretem sana*" mısraından o kadar etkilenir ki, onu Divan şiirini övmek için bir söyleşisinde kullanır (Tarancı 26-27). Fakat esas konuşulan ise şiirler değil, isimdeki belirsizlik üzere şairidir. Kimdir bu Râbia Hâtun?

Aile dergisi tarafından "Lisan On-altıncı asırdan daha eski olmaması ve şive itibarıyla de Şarkî-Anadolu'ya mensup olması lazım gelir." (Batur 2000: 16) sözleriyle sunulan şiirlerin sahibi Râbia Hâtun, Hasan Basri Erk tarafından yazılan *Erzurumlu Bilginler* adlı eserde 13. asırda yaşamış, Selçuklu hanedanı üyesi bir kadın olarak tanıtılır. Erk, Erzurum civarında halk arasında bu mısraların terennüm edildiğinden ve Selçukî Râbia Hâtun'un Hasan Basri ile karşılıklı tasavvufi şiir söylediğinden bahseder (Erk 1947:34). 10 Temmuz 1948 tarihli çıkan *Babalık* (Konya) gazetesinde ise Râbia Hâtun'un hâlâ yaşamakta olan İhsan Bengi adlı bir torunu olduğu öne sürülür (Batur 2000: 126; Kasım 1984: 28-30). Bir başka görüş ise "*Işık*" dergisinin 2 Ağustos 1948 tarihli sayısında ortaya atılır: Râbia Hâtun 18. Asır sonlarına doğru Erzurum'a göç eden bir Azerbaycan Türküdür (Batur 2000: 118; Kale 1949: 1640-1641). Gülünç iddialardan biri ise Fecr-i Âti şairlerinde Faik Âli'nin Râbia Hâtun'un Artuklulardan ve Diyarbakırlı bir şair olduğunu söylemesi ve onu kendi büyük ninelerinin arasında saymasıdır (Batur 2000: 118; Kale 1949: 1640-1641). Şevket Rado Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Râbia Hâtun için "*Bizim en büyük şairimiz bu kadındır.*" dediğini aktarır (Batur 2000: 48; Rado 1948: 2). Yahya Kemal 9 Ağustos 1948 tarihli Fuad Bayramoğlu'na yazdığı mektubunda bazı gerekçeler öne sürerek bu işin sahtekârlık koktuğunu ancak şiirlerin bu yoksullukta iyi şeyler olduğunu söyler (Beyatlı, 94-95). Yahya Kemal'in sözleri Banarlı'ya ışık olacak ki Râbia Hâtun'un gerçek kimliği hakkındaki görüşlere ve İsmail Hâmi Danişmend'e ilk itiraz edenlerden biri olur. Râbia Hâtun hakkında öne sürülen iddiaların tutarsızlığı o yıllarda bir edebiyat tarihi

yazmakla meşgul olan Nihad Sâmî Banarlı'yı konu hakkında araştırma yapmaya itmiştir. Çünkü gerçek onların öne sürdüğü gibi değildir.

Râbia Hâtun'un gerçek kimliği üzerine yayın âleminde kopan vaveylanın büyüklüğünü görmek için bu münakaşaya katılan ve şiirler hakkında görüş bildiren isimlere bakmak yeterlidir: Nihad Sâmî Banarlı, Şevket Rado, İsmail Hâmi Dânişmend, Yahya Kemal Beyatlı, Vâlâ Nurettin, M.Fuad Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Halit Fahri Ozansoy, İsmail Habib Sevük, Mithat Cemal Kuntay, Nurullah Ataç, Cahit Sıtkı Tarancı, Rıza Tevfik Bölükbaşı.

Râbia Hâtun Münakaşası: Banarlı ve Danişmend

Banarlı ilk olarak Râbia Hâtun'a ait şiirlerini içeren el yazması mecmuayı bulduğunu iddia eden Danişmend'ten, Nihal Adsız vasıtasıyla daha fazla bilgi edinmek ister (Rado 2000: 57). Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere o yıllarda Banarlı bir edebiyat tarihi yazmaktadır. Râbia Hâtun'u da yazdığı bu edebiyat tarihine konu etmek isteği onu Râbia Hâtun ve şiirleri üzerine araştırma yapmaya yönelten etkenlerden biridir. Danişmend'in cevabından tatmin olmayan Banarlı: "*Aldığım cevap o kadar müphem ve perişandı ki şüphelerimi takviye etti.*" (Batur 2000: 36; Banarlı 1948c: 2) diyerek konuya başka gözle bakmaya başlar.

En başta kendisi de görsün diye Sedat Simavî'ye gönderilen *Erzurumlu Bilginler* adlı eseri ve yazarı Hasan Basri Erk'i tenkide başlayan Banarlı, *Hürriyet* gazetesindeki "Râbia Hâtun Efsanesi" başlıklı yazısında: "*Bu söyleyiş, tamamıyla yeni, uydurma ve şiire gûya archaïque bir şiir süsü vermek için söylenmiş fantastik bir ifade durumundadır.*" der (Batur 2000: 24; Banarlı 1948a: 2). "Hadisenin İçyüzü" başlıklı yazısında ise şiirlere ilim gözüyle baktıktan sonra eski çağlarda yazılmadığını anladığını söyler (Batur 2000: 34-36; Banarlı 1948c: 2). Erk'in adı geçen eserinde Râbia Hâtun için "*bir divan teşkil edecek kadar da yazdığı muhakkaktır*" demesi Banarlı'nın üslubuyla "*okuyanları hayretten hayrete düşürecek kadar cesaretli bir iddiadır.*" (Batur 2000: 21; Banarlı 1948a: 2) "*Erzurumlu Alimler*" yazarının "*Râbia Hâtun'un elimizde üç kıt'alık bir şiiri mevcuttur.*" sözleri Banarlı'ya göre "*...her bakımdan yanlış bir cümle*"dir (Batur 2000: 21; Banarlı 1948a: 2). Banarlı buna gerekçe olarak şunları söyler:

" Bir kere üç ayrı kıt'a, hiçbir zaman tek bir şiir olmak karakterinde değildir. Çünkü eski Türk edebiyatında her kıt'ası ayrı vezin ve ayrı kafiye ile söylenmiş tek bir manzume yoktur ve olamaz. Bu kıt'aların baş tarafına yerleştirilen Aşk ve Maşuk serlevhası da şüphesiz tamamıyla uydurmadır. Çünkü eski şairler, şiirlerine bugünkü gibi hususî isim koymazlar ve onları kaside, gazel, muhammes, rubai vs. muayyen ve klasik şekillerinin isimleriyle adlandırırlardı. Yine bu kıt'alar, müellifinin söylediği gibi kat'iyen 'rubai usulünde' yazılmış değillerdir. Rubai'nin ancak dört mısralık bir nazım şekli olduğu ve bu tarz şiirlerin bütün Yakın Şark edebiyatında müşterek ve muayyen bir vezinle ve özel bir kafiye usulüyle terennüm edildiği, Divan şiiriyle hatta pek az meşgul olanlar tarafından dahi çok iyi bilinir. Halbuki bu kıt'aların hiç birisi rubai vezinlerinden herhangi biriyle söylenilmiş değildir. Hele dört mısralık bir nazım şekli olan 'rubai' anlamıyla 'Üç kıt'alık bir şiir' tabirinin

hangi cesaretle bir araya getirildiğini bizim muhayyilemiz dahi idrak etmekten acizdir." (Batur 2000: 21; Banarlı 1948a: 2)

Esas dikkat çeken nokta burada Banarlı'nın Râbia Hâtun'a ait olduğu iddia edilen bu şiirlere karşı eleştirel bir edebiyat tarihçisi gözüyle bakmasıdır. Zira şiirlerdeki söylemin, kafiyenin, veznin yeniliğini ve sahteliğini ortaya koymak için teknik olarak onlara yaklaşmış, kanıtlar ortaya koyar.

*"Pâyin sadâsı, gelse de sen hiç gelmesen,
Men dinlesem kıyâmete dek, vuslat istemem!
Bulsam izinle semtini, ol semte irmesem,
Aşsam zamânı hasretin encâmı gelmeden!"* (Batur 2000: 137)

Banarlı, Râbia Hâtun'un bu kıtasında kullanılan sarmal kafiyenin Türk şiirine ilk olarak Abdülhak Hâmid tarafından sokulduğunu söyler ve 13. asra ait olduğu iddia edilen bu şiirlerde sarmal kafiyenin kullanılmasını ilginç bulur (Batur 2000: 22; Banarlı 1948a: 2). Yine bu dizelerinde geçen "aşsam zamanı" ifadesi eski şiirdeki "tayy-i zaman", "tayy-i mekân" ifadelerine benzer gibi görünse bile bunlara göre çok modern bir söyleyiştir (Batur 2000: 25; Banarlı 1948a: 2).

*"Olsandı sen semâ, olsandı sen havâ,
Alsandı men senî dem dem, nefes nefes!
Olsandı sen zaman, olsandı men mekân,
Eflâki dolduran bir aşk olurdu bes!"* (Batur 2000: 136)

kıtasında kullanılan "mefûlü fâilün mefûlü fâilün" vezninin Türk şiirinde kullanılmadığı ve bunun uydurulduğunu ifade eder. Yine bu şiirde kullanılan "olsandı", "olsandı" gibi kipler de yenidir. Kıtanın son mısraındaki "olurdu" kelimesi ise Banarlı'ya göre Tevfik Fikret'in "İnsan melek olsaydı, cihan cennet olurdu" mısraındaki gibi yeni tarzda bir söyleyiştir (Batur 2000: 23-24; Banarlı 1948a: 2).

*"Hasret biterse ömr ile vuslat mıdır ölüm?
Fânî bekaayı neyliye mâ-ba'd-i hecr isê!
Hicran cehenneminde çözülmez bu kör-düğüm,
Ey gözlerinde Cennet-i-a'lâyı gördüğüm,"* (Batur 2000: 154)

kıtasının ise ikinci dizesinin kafiyesiz bırakılması da dikkat çekmektedir. Çünkü eski şiirimizde ikinci dizesi kafiyesiz bırakılmış tek bir kıta bulunmamaktadır (Batur 2000: 30-31; Banarlı 1948b: 2). Banarlı bu şiirler hakkındaki görüşlerini teyit etmek için devrin edebiyat bilginlerine ve şairlerine de danışmıştır: "Nihad Sâmî, Râbia Hâtun şiirlerini edebî yönden tahlil eder ve bunların hangi sebeplerle 13. yüzyıla ait olamayacağını belirtirken, güvendiği ilim ve edebiyat ünlülerinin de görüşlerini almıştır. Fuad Köprülü

de Nihad Sâmi ile aynı fikirdeydi. Faruk Nafiz'e sormuş o da şiiirlerin yeni olduğunu söylemişti." (Deliorman 2004: 37) Bütün bu teknik mevzulardaki eleştirilerinden sonra yazının devamında Banarlı: "... Türk edebiyatı tarihinde bir Râbia Hâtun varsa ve bu kit'aların asıllarını o söylemişse bu şair, ancak on sekizinci asır sonunda veya on dokuzuncu asırda Tekke söyleyişinin klasik kaideleri bir hayli bozulduğu çağlarda yetişmiş, romantik ruhlu, yarı ümmî ve mutlaka Tekke çevresine mensup bir kadın şair olabilir. Ve onun, aslında da bozuk bir söyleyişle terennüm ettiği bu kit'alar, sonradan bir başka cahilin elinde - belki de düzeltiyorum zanniyle- bu hale konulmuş bulunabilir." diyerek şiiirlerdeki bunca hataya ve kendi şiiiphelerine karşın ihtiyatlı bir yaklaşım sergiler (Batur 2000: 25; Banarlı 1948_a: 2).

Nihad Sâmi Banarlı 14 Temmuz 1948 tarihli *Hürriyet*'teki yazısında bir tepki de dönemin edebiyat kamuoyuna gösterir:

"Fakat bütün bunlara rağmen memleketimizde hatta edip ve mütefekkir diye şöhret kazanan bazı tanınmış imzalar; muallim, muharrir, profesör ve doçentler manzumeler üzerinde en ufak bir ilmi şiiipheye düşmeden; bunların Türk dili edebiyatının eski asırlarında yazılıp yazılamayacağına dair bir tereddüt göstermeden; şiiirleri olduğu gibi kabul ediyorlar. Hatta bu manzumeler hakkında makaleler yazıp, konferanslar veriyorlar." (2)

Benzer bir tepkiyi 8 Kasım 1948 tarihli *Vatan*' da yayımlanan "Râbia Hâtun Masalı" yazısında Fuat Köprülü de gösterir: "*Bu masal ve uydurma manzume, bir zamanlar maarif vekaleti tarafından liselerde okutulmak üzere tamamı ile salahiyetsiz ve kayıtsız bir heyet vasıtası ile hazırlatılan Türkçe kitaplarına kadar geçti ve bir nevi resmîlik kazandı. Bazı safdîl muharrirler, Râbia Hâtun hakkında makaleler bile yazdılar.*" (2) Banarlı'nın eleştiri oklarından Râbia Hâtun efsanesini yaratan Danişmend de nasibini alacaktır. Banarlı bu şiiirleri ortaya çıkarmanın Sultan Osman'ın Rumluğunu münakaşa eden ve bu konuda Adnan Erzi adında bir lise talebesi karşısında yenilen Danişmend olduğunu öğrenince şiiiphelerinin arttığını söyler (Batur 2000: 35; Banarlı 1948c: 2). Banarlı'ya göre Danişmend eski Türk şiiirinin dilini, vezni ve kafiyesini bilmeyecek kadar edebiyat bilgisinden yoksundur (Batur 2000: 28; Banarlı 1948b: 2).

Banarlı'nın 14 Temmuz 1948 tarihli "Hadisenin İyüzü" başlıklı yazısından sonra, bu yazının yayımlandığı *Hürriyet* gazetesine 20 Temmuz 1948'de İsmail Hami Danişmend imzalı bir mektup gelir. Gazete ise 28 Temmuz 1948'de *Bir Mektup ve Zarûri Bir Cevap* başlıklı bir yazı yayımlar. Bu yazıda önce Danişmend'in gazeteye gönderdiği ve Banarlı'yı iddialarını ispata davet eden mektubu, daha sonra Banarlı'nın bu mektuba cevabı vardır. Danişmend gönderdiği mektupta Banarlı'nın iddialarını yersiz bulur ve şöyle söyler:

"Ben ömrümde Osman-Gazi'nin Rumluğu hakkında hiç bir yazı neşretmiş olmadığım gibi, hiç bir zaman hiç bir mevzuda hiç bir 'ilmî hezimet'e de uğramış değilim. Adnan Erzi vaktiyle bir mecmuada Osmanlılarla alâkadar başka bir mevzua ait bir yazımı tenkit için bir makale neşretmişse de, lâzım gelen cevabımı da derhal almıştır. İşte bundan dolayı bu iddiaları ortaya

atan Nihad Sâmi Banarlı'yı hiç bir te'vile tesire, ağız kalabalığına ve kaçmaklı yollara kaçmamak şartıyla şu noktaların derhal vesikalarıyla ispata davet ediyorum:

- 1- Osman Gazi'nin Rum olduğu hakkında bana isnat ettiği neşriyatı gazete, mecmua, risale veyahut kitap ismi, tarihi ve numarası göstermek ve bu noktaya ait en esaslı sözüm ne ise onu da aynen iktibas edip neşretmek;
- 2- Adnan Erzi'nin Osman Gazi'ye gûya tarafımdan isnat edilmiş Rumluğu reddetmek için bana karşı neşrettiği yazı her nerede çıkmışsa onu da gene me'haz göstermek şartıyla meydana çıkarmak;
- 3- Bu münakaşada benim 'ilmî bir hezimete' uğradığımı da vesikalarıyla ispat etmek.

Nihad Sâmi Banarlı'yı işte bu üç noktanın derhal tevsikine dâvet ediyorum." (Batur 2000: 40)

Danışmend'in esas meseleyi başka bir mecraya çekme gayretini sezen Banarlı, bu mektubu hayretle okuduğunu söyleyerek, cevap verir. Cevabında öncelikle Danışmend'in de istediği gibi Adnan Erzi ile Danışmend arasında geçen Osman Gazi'nin nesebi tartışmasının neşrinin kaynaklarını ortaya koyar. Danışmend'in suyu bulandıran ispat davetine somut delillerle icabet eder (Batur 2000: 39-47; Banarlı 1948d: 2).

Banarlı'ya verilen cevap bunla sınırlı değildir. Danışmend *Akşam* gazetesinin 17 Eylül 1948 tarihli sayısında Râbia Hâtun'un kimliğiyle ilgili konuşulanları kendisinin ortaya atmadığını;

"Râbia Hâtun'un tarihî bir şahsiyet olduğundan bahsetmedim. Hattâ Râbia Hâtun şiirlerinin Aile mecmuasında neşrine başlandığı zaman mecmua namına yazılması benden istenilen takdim fıkrasında bunları yazanın hüviyetini, kendisi öyle istediği için saklamakla beraber, şimdiye kadar ortaya atılan iddiaların yanlış olduğunu işte şu satırlarla tavzih ettim:' Râbia Hâtun'un hayatiyle hüviyeti, hatta hangi devirde yaşadığı dahi malum değildir: Şimdiye kadar yürütülen tahminler birer yakıştırmadan ibarettir."
(3)

diyerek ifade eder. Hâlbuki Banarlı'nın eleştirdiği nokta Danışmend'in bu şiirleri yazanın kimliği ve şiirlerin eskiliği konusunda sessiz kalması ve yer yer savunmaya geçmesidir. Danışmend ayrıca kendisine kalkan olarak yine İsmail Habib'in şu sözlerini seçer: *" Râbia Hâtun diye tarih olmuş bir kimse yok. Biri çıkmış o namla ve eski âdâba bürünerek bir şeyler yazmış. Yazılanların kıymeti varsa yazan nemize gerek; yoksa yazılan da, yazan da bahse değmez."* ve bu doğru sözleri dinleyen olmadığını söyler (Batur 2000: 67; Danışmend 1948: 3). Banarlı'yı şöhret olma saikiyle gürültü çıkaran zat diye gösteren Danışmend, bu şiirlerin eski olmadığını kabul edecek yerde bunu ilk ilan edenin İsmail Habib olduğunu söyler. Banarlı'ya gerçeği ortaya çıkarmanın haklı gururunu dahi bırakmak istemez. Amacı doğru söyleyeni dokuz köyden kovdurmaktır.

Aile dergisinin yazarlarından Şevket Rado da Banarlı'ya cevap verir, onu şöhret düşkünü olmakla suçlar ve sahtekârlığı ortaya çıkarma çabasını hakir görür:

"...B.Banarlı'nın yazısını okuyunca ' Eyvah! Başımıza bir kadın yüzünden neler gelmiş' diyerek Râbia Hâtun'nun şiirlerini bulmak gibi vahîm bir suççu işleyen ve onları "Aile" dergisine verip bizi de suçuna iştirak ettiren değerli dostum İsmail Hâmi Danişmend'in evine gittim. Aramızda geçen konuşmayı ve Nihad Sâmi Banarlı'nın kendisine atfettiği suçlara verdiği cevapları yarınki nüshamızda okuyacaksınız. Yalnız müteselli olmanız için şimdiden çitlatayım! Nihad Sâmi Banarlı'nın birkaç zühulünden başka ortada korkulacak bir şey yoktur." (Batur 2000: 49-51; Rado 1948: 2)

Şevket Rado'nun dediği gibi 18 Temmuz 1948 tarihli *Akşam* gazetesinde bu söyleşi yayımlanır. Banarlı'nın görüşlerini çürütmeye çalışan Danişmend söze " *Ortada bir uydurma varsa, o da bu zatın kendisidir.*" diyerek başlar. Banarlı'nın görüşüne göre Râbia Hâtun'un kıt'alarından biri "mefûlü fâilün mefûlü fâilün" vezniyle yazılmıştır, fakat bu vezin bizim edebiyatımızda hiç kullanılmamıştır. Danişmend buna Garcin de Tassy'nin *La Rethorique des Nations Muselmanes* adlı eserine dayanarak bu veznin son cüzünün "fâilât" şeklinde kısaltıldığını söyler. Danişmend bunun gibi Banarlı'nın diğer iddialarına da başkalarından yardım aldığını belli edecek şekilde cevaplar verir (Rado 2000:53). İsmail Hami Danişmend Banarlı'ya cevap verse de güneşi artık sıvayamayacaktır. Verdiği cevaplarda da Banarlı mantık hatalarını yakalar:

"İsmail Hami, bu şiirlerin 'eskilerin manzum, mensur hoşlarına giden eserleri yazıp ciltlettirdikleri bir mecmuanın boş sayfalarından birine' yazılı olduğunu söylerken:- 'Madem ki mecmuanın o sayfasında bu kadar şiir yazılıydı, o halde bu sayfaya nasıl olur da hala boş sayfa denebilir?' diye bir sualle karşılaşacağını aklına bile getiremedi ve bize bir zamanlar boş olan bu sayfanın nasıl sonradan doldurulduğunu fakat eski boşluğunun da hala unutulmadığını bir çırpıda söylemiş oldu." (Batur 2000:37-38; Banarlı 1948c: 2)

2.2. Geciken İtiraf

Danişmend'nin verdiği cevaplar kimseyi tatmin etmez ve Banarlı'nın yırttığı sahtekârlık perdesinin aralığından Fuat Köprülü, Faruk Nafiz, Yahya Kemal gibi devrin önemli şahsiyetleri de iknâ olmuş şekilde bakmaya başlar. Fuat Köprülü'nün "Râbia Hâtun Masalı" yazısından sonra, Yahya Kemal de Ağustos 1948 tarihli mektupta " *Kaldı ki Râbia Hâtun'a isnat edilen ve bundan on on beş sene evvel neşredilen 'Men tâ senün yanında dahi hasretem sana' mısraını muhtevi kıta Sultan Cem'in arkadaşı Sadi-i Cem diye tanınmış ve 1490'larda katledilmiş şehid bir şairimizin divanından çıkmıştır*" der.(Pekin 103) Bütün bu olanlar Danişmend'i gerçeği itirafa mecbur eder. Ondan önce basında bazı dedikodular dönmektedir: "Bu manzumeler kimindir, biliyor musunuz? Şayet yaşasaydı 38 yaşına girecek olan rahmetli Nâzan Hanım'a aittirler. Nâzan Hanım, İsmail Hâmi Danişmend'in eşiydi. Yakınları bu surı bilirler. Fakat İsmail Hâmi itiraf etmiyor." (Kasım

2000: 127) Nihayetinde 27 Ağustos 1948 tarihli *Tasvir* gazetesinde "Râbia Hâtun'u Bulduk" başlıklı söyleşi yayımlanır. Bu söyleşide Râbia Hâtun'un Danişmend'in vefat etmiş eşi Nazan Hanım olduğu iddia edilir. Menlioğlu Necdet tarafından yapılan söyleşide İsmail Hami Râbia Hâtun müstear ismi hakkında şunları söyler: "*Râbia Hâtun... Rahmetli Nazan'a bu imzayı ben seçtim. Bunun da sebebi vardır. Nazanlar tam beş kardeş idiler. Ve Nazan kardeşlerinin dördüncüsü idi. İşte Rabia buradan gelir.*" (Kasım 2000: 127) Aynı gazetenin 1 Eylül 1948 tarihli sayısında Danişmend, "*Eşinin gösterişten hoşlanmayan, alçakgönüllü bir kimse olduğunu belirterek, onun Râbia Hâtun takma adıyla yazdığı bu şiirlerin kime ait olduğunu söylememesi için kendisine yemin ettirdiğini de ifade eder.*" (Kasım 2000: 127) Danişmend daha sonra 24 Eylül 1948 tarihli *Akşam* gazetesindeki yazısında aslında İsmail Habib Sevük ile gerçeği açıklama kararı aldıklarını, bunu da orada bulunanlardan hiçbir gazete ve gazeteciye ifşa etmeyeceklerine dair söz alarak bayram ziyaretine gelen dostların bulunduğu bir mecliste itiraf ettiğini söyler. Fakat orada bulunanlardan Yüzbaşı Menlioğlu Necdet sözünde durmayarak *Tasvir* gazetesinde (İsmail Habib'ten önce) gerçeği ifşa eden bir yazı yayımlar ve böylece Danişmend'in itiraf etmesine sebep olur.

2.3. Gerçek Râbia Hâtun

Danişmend'in geçiken bu itirafı Banarlı'yı tatmin etmez ve "*Ne yazık ki biz bu şiirlerin tek başına Nâzan Hanım tarafından yazıldığına da inanmak istemiyoruz.*" der (Kale 2000: 120). Çünkü Banarlı'nın bir arşivci sabrı, titizliği ve dikkatiyle tespit ettiği 1912 yılında *Resimli Kitap* adlı dergide İsmail Hâmi imzasıyla yayımlanan şiirler de Râbia Hâtun şiirlerindeki vezin ve kafiye hatalarının benzerlerini içermektedir. (Batur 2000: 30; Banarlı 1948b: 2). Banarlı da bu durumdan dolayı Râbia Hâtun'un aslında Danişmend'in kendisi olduğunu düşünmektedir. Nazan Danişmend'in Robert Kolej'de edebiyat hocası olan Refik Ahmet Sevengil ve Danişmend'in yakın dostu olan Peyami Safa da Banarlı gibi şüphelerini dile getirirler (Batur 2000:120; Kale 1949: 1640-1641). Hatta Peyami Safa: "*Râbia Hâtun'un kıyası köşesini şöyle bir karıştır, mutlaka 'Made in Danişmend' patent kaydına rastlarsın.*" der (Özgül 2008: 115; Bürün 1978: 21). Danişmend ailesinin yakın dostu Münevver Ayaşlı *Haminne'nin Suret Aynası* adlı eserinde konuyla ilgili "*İsmail Hami Bey Nazan Hanım'a tercüme yapıyor; onu neşir hayatına yetiştirmek, alıştırmak istiyordu. Rabia Hâtun namı altında yazdığı en güzel şiirleri, sevgisinden 'Haremim Nazan Hanım yazdı' dedi. Halbuki Nazan Hanım'ı yakından tanıyanlar, hayretler içinde kaldılar. Asaletinden nezaketinden başka, 'Meğer Nazan Hanım ne kapalı bir hazine imiş' dediler.*" (82) diyerek diğerleriyle aynı görüşü paylaşır. Necdet Sander Banarlı'ya gönderdiği 2 Eylül 1948 tarihli mektupta Râbia Hâtun'un Nazan Hanım olmadığı görüşüne katılır ve bir olay naklederek bunu delillendirir:

"Aşağıdaki hâdise, Râbia Hâtun'un Nazan Danimend de olmadığını kat'i surette isbata yarar zannındayım: Bundan bir kaç sene evvel, Hâmi Danişmend, kendi evinde bir kadın yazarımıza Râbia Hâtun'un mısralarını okumaktadır. Bir aralık, ev sahibesi Nazan Danişmend, misafire dönüyor ve gülerek, aynen: - Hanımefendi, diyor, siz inanyor musunuz bu Râbia Hâtun'un mevcut olduğuna? Nazan Danişmend'in bu ihtiyatsızlığı tabii,

zevci tarafından gayet hiddetle karşılanıyor. Lakin misafır, hâdisе üzerinde durmayı nezakete aykırı bulduğu için bahis orada kapanıyor. Şimdi, Hâmi Bey'in bu şiirleri artık cevap veremeyecek vaziyette olan karısına izafe etmeye ve kendi efsaneperestliğini yersiz bir dram havası içinde gizlemeye çalışması, bence onu birinci hatasından tenzih etmemiş, bilâkis kendisini bir ölünün hatırasına hürmetsizlik günahı altında da bırakmıştır. Sahte Râbia Hâtun, Nazan Danişmend olsaydı, kendisinin yukarıdaki cümleyi sarf etmesine imkan var mıydı ? Esasen, merhumeyi yakından tanıyanlar bilirler ki karakteri değil böyle bir efsaneyi uydurmaya, hattâ gizlemeye bile müsait değildi. Zavallı Nazan Danişmend, ancak kocasının ısrarı karşısında istemeye istemeye bu yalana iştirake mecbur kalmış ve nihayet, bir defa da, olsa yakınlarından birine işin iç yüzünü anlatmak ihtiyacını duymuştur. Hiç olmazsa, merhum karısının ruhunu tâzip etmemek için Hâmi Danişmend'in bir itirafta daha bulunması ve hakikati kendi ağzile ortaya dökmesi yapabileceği en doğru harekettir kanaatindeyim.

Saygılarımla

Bir okuyucunuz

Beyefendi, Mahfuz tutulması ricası ile ismimi ve adresimi aşağıya yazıyorum. Hâdisе, annem Şükûfe Nihal'in önünde cereyan etmiştir. Bana anlattı. Fakat kendisini Hâmi Beyin nezaketsiz hitaplarından korumak için yukarıda ismini meskût geçmek mecburiyetinde kaldım. Zaruret olursa açıklayabilirsiniz. Gıyabî hürmetlerim." (Kocakaplan, 1991: 47)

Şiirleri kendi yazdığını açık bir şekilde söylemese de bu münakaşaların ve Nihad Sâmi Banarlı'nın çabası sonucunda Râbia Hâtun müstear isminin ardında İsmail Hâmi Danişmend olduğu düşüncesine varılır (Özgül 2008: 116). Yusuf Mardin'in Banarlı'ya hitaben yazdığı şu dizeler Nihad Sâmi Bey'in çabasını ortaya koyar niteliktedir:

"İnceden inceye tahlil ederek her şiiri

Sırrı çözdün ve düşürdün takılan maskeleri,

Sana varsın dil uzatsın sözü yanlıştı diye

Kalemin haddini bildirdi yeter Hâmi'ye" (Deliorman 2004: 38)

Bütün bunların dışında Banarlı bir edebiyat araştırmacısına yakışır şekilde esas mevzunun Râbia Hâtun'un kimliği değil, şiirlerdeki dilin eski gözükmesi için yapılan oyunlara rağmen eski çağlara ait olmadığını ortaya çıkarmak olduğunu söyler (Batur 2000:120; Kale 1949: 1640-1641). Şiirler ise 1961 yılında İsmail Hâmi Danişmend tarafından "Zarûî Bir Tavzih" adlı yazı başına konularak kitap olarak bastırılır. Danişmend bu tavzih yazısında yine Banarlı'yı şöhret olmak için fırsattan istifade ederek kuru gürültü çıkarmakla suçlar. Kendi ismini gizlemekteki haklılığını ise İsmail Habib'in bir yazısına dayanarak şöyle açıklar: " Nihayet rahmetli İsmail Habib yevmî gazetelerden birinde neşrettiği haklı bir makalede her kim isterse nâm-ı müsteârla şiir yazıp neşretmekte serbest

olduğunu, buna kimsenin karışamayacağını ve karışmak hakkı olmadığını ve bilhassa gerek Türk, gerek dünya edebiyât tarihinde her devrinde bunun birçok misallerinin bulunduğunu söyleyerek vâveylâcılarını akıl ve mantık dâiresine dâvet etmiş ve bir müddet sonra da mesele kapanıp gitmiştir.” (Batur 2000: 133; Danişmend 1961) Danişmend’in müstear isimle şiir yazmaya hakkı bulursa da Râbia Hâtun ismi ve bu isimle imzalanan şiirlerin eskiliği üzerine dönen tartışmalarda; şiirleri bir mecmuada bulunduğunu iddia etmesi, şiirlerin dilinin eskiliğini savunması ve daha sonra şiirleri yazan kişinin eşi Nazan Danişmend olduğunu söylemesi yazar ahlakına uygun bir davranış olmamıştır.

Sonuç

Yazar ve şairlerin bir konu etrafında birbirlerine verdikleri cevaplardan oluşan ve edebiyat terimi olarak kavramlaşan edebî münakaşalar çağdaş Türk edebiyatını meşgul eden bir konudur. Değişen dil anlayışıyla birlikte birbirinin mübadili şeklinde kullanılan “polémique”, “münakaşa”, “tartışma” kelimeleriyle ifade edilen kalem kavgaları basın ve edebiyat dünyasında geniş yer bulmuştur. Bu tartışmalar kimi zaman iki kişi arasında seyrederken, kimi zaman da genişleyerek cepheler oluşturacak kadar büyümüştür. Birçok sebebe bağlı olarak ortaya çıkan edebî münakaşaların sebeplerinden biri de yazarların gerçek kimliğini gizlemek amacıyla kullandığı müstear isimlerdir. Râbia Hâtun müstear ismi etrafında dönen tartışmalar da bunlardan biridir. Bu tartışmaya, dönemin önemli edebiyat ve düşünce adamları katılmış ve meseleyi muhtelif yönleriyle ele alarak değerlendirmişlerdir

Tartışmalar sürerken dönemin edebiyat çevrelerince tanınmış bir isim olan Nihad Sâmi Banarlı’nın da bu münakaşaya katılması münakaşanın seyrini değiştirmiştir. Çünkü Nihad Sâmi Banarlı müstear ismin ardında saklanan kişi yerine *Aile* dergisinde yayımlanan şiirlerin eskiliği üzerine fikir beyan etmeyi tercih etmiş ve bu şiirleri edebiyat bilgisini kullanarak okumuştur. Banarlı şiirleri bilimsel yöntemle inceleyerek bu şiirlerin iddia edildiği üzere 16. veya 13. asra ait olmadığını belirtmiş, bunun yanında şiirlerdeki söylem, vezin ve kafiye hatalarını ortaya koymuştur. Banarlı bilimsel deliller kullanarak bu iddiaları ortaya atanlara cevap niteliğinde yazılar kaleme almıştır. Danişmend ve etrafındakilerin de Banarlı’ya verdiği cevaplarla tartışma büyümüştür.

Nihad Sâmi Banarlı ve İsmail Hami Danişmed arasında yoğunlaşan tartışmanın sonucunda Banarlı’nın iddia ettiği gibi yayımlanan şiirleri yazan Râbia Hâtun isminde bir kişinin var olmadığı ortaya çıkmıştır. Banarlı’nın uğraşı sonucunda Danişmend şiirleri yazan kişinin eşi Nazan Hanım olduğunu söylemiştir. Eşinin vasiyeti gereğince ismini sakladığını söyleyen Danişmend, Banarlı’yı tam ikna edememiştir. Zira Banarlı’nın şüphelendiği ve kendince kanıtlamaya çalıştığı gibi bu şiirler aslında İsmail Hami Danişmend’e aittir. Danişmend ailesine yakınlığıyla bilinen dönemin bazı kalemlerinin şahitliğiyle de bu iddia doğrulanmıştır.

Bütün bu münakaşaların nihayetinde Râbia Hâtun müstear ismi ister Nazan Danişmend ister İsmail Hami Danişmend olsun lirik kıt’alar yazan bir 20. asır şairi olarak Türk edebiyatı tarihine geçmiştir. Tasavvufî yanlarıyla karşılıksız bir aşktan bahseden şiirler dil itibarıyla Azerbaycan Türkçesi özelliği gösterir. Fakat şiirlerden çok edebiyat kamuoyunda dönen tartışmalarla akılda kalmıştır.

Kaynaklar

- Ayaşlı, Münevver. (2009). *Haminne'nin Suret Aynası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Banarlı, Nihad Sâmî. (21 Haziran 1948a). "Rabia Hâtun Efsanesi". *Hürriyet Gazetesi*. İstanbul: 2.
- Banarlı, Nihad Sâmî. (14 Temmuz 1948b). "Acaip 'Bir San'at Hâdisesi' ". *Hürriyet Gazetesi*. İstanbul: 2.
- Banarlı, Nihad Sâmî. (20 Temmuz 1948c). "Hadisenin İyüzü". *Hürriyet Gazetesi*. İstanbul: 2
- Banarlı, Nihad Sâmî. (28 Temmuz 1948d). "Bir Mektup ve Zarûî Bir Cevap". *Hürriyet Gazetesi*. İstanbul: 2
- Batur, Enis. (2000). *Rabia Hâtun: Tuhaf Bir Kıyamet, Kırkbir Şiir*. İstanbul: YKY.
- Beyatlı, Yahya Kemal. (1977) *Mektuplar ve Makaleler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Bürün, Vecdi. (1978). *Peyami Safa ile 25 Yıl*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Danişmend, İsmâil Hâmi. (17 Eylül 1948). "Râbia Hâtun Dedikodusu -1", *Akşam Gazetesi*. İstanbul: 3.
- Danişmend, İsmâil Hâmi. (1961). *Râbia Hâtun Şiirleri*. İstanbul: Bâbüâli Yayınevi.
- Deliorman, Altan. (2004). *Işıkli Hayatlar Nihad Sâmî Banarlı- Ekrem Hakkı Ayverdi- Sâmîha Ayverdi*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Devellioglu, Ferit. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Erk, Hasan Basri. (1947). *Erzurumlu Alimler* (Birinci Fasikül). İstanbul: Işık Matbaası.
- Kale, Süleyman. (1949). "Râbia Hâtun Meselesi", *Aylık Ansiklopedi*. İstanbul: İskit Yayını. 1640-1641
- Kale, Süleyman. (2000). "Rabia Hâtun Meselesi", *Rabia Hâtun: Tuhaf Bir Kıyamet, Kırkbir Şiir* (hızl. Enis Batur). İstanbul: YKY. 115-120.
- Karataş, Turan. (2014). "Müstear". *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İzmir: Sütun Yayınları. 418-419
- Kasım, Mehmet. (1 Eylül 1984). "Edebiyatımızda 'Râbia Hâtun Muamması'", *Milliyet Sanat*. İstanbul: 28-30.
- Kasım, Mehmet. (2000). "Edebiyatımızda 'Rabia Hâtun Muamması' ". *Rabia Hâtun: Tuhaf Bir Kıyamet, Kırkbir Şiir* (hızl. Enis Batur). İstanbul: YKY. 121-130.
- Kocakaplan, İsa. (1991). "Edebiyatımızda Râbia Hâtun Skandalı". *Türk Edebiyatı*. İstanbul. Sayı 216, s 41-47.
- Komisyon, Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: TDK Yayınları.
- Köprülü, Fuad. (8 Kasım 1948). "Rabia Hâtun Masalı", *Vatan Gazetesi*. İstanbul: 2.
- Okay, M. Orhan. (2006). "Müstear İsim" . *İslam Ansiklopedisi*, c.32.
- Özgül, M. Kayahan. (2008). *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler I*. Ankara: Hece Yayınları.
- Pekin, Nermin Suner. (2007). *Nihad Sâmî Banarlı: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Rado, Şevket. (17 Temmuz 1948). "B. İsmail Hami Danişmend İddialara Cevap Veriyor". *Akşam Gazetesi*. İstanbul: 2.
- Rado, Şevket. (2000). "Rabia Hâtun Efsanesi", *Rabia Hâtun: Tuhaf Bir Kıyamet, Kırkbir Şiir* (hızl. Enis Batur). İstanbul: YKY. 47-52.
- Tarancı, Cahit Sıtkı. (2017). *Otuз Beş Yaş*. İstanbul: Can Yayınları.